

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КУРАКІН ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 340.114

**МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА МОДЕЛЬ**

Спеціальність: 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії та історії держави і права Харківського національного університету внутрішніх справ, МВС України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор
СЕРЬОГІН Віталій Олександрович,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
професор кафедри конституційного, муніципального і міжнародного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор, академік
Національної академії правових наук України
ПЕТРИШИН Олександр Віталійович,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри теорії держави і права;
Національна академія правових наук України, президент;

доктор юридичних наук, професор
КЕЛЬМАН Михайло Степанович,
Національний університет «Львівська політехніка»,
професор кафедри теорії та філософії права;

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України
МУРАШИН Олександр Геннадійович,
Відкритий міжнародний університет розвитку людини
«Україна», завідувач кафедри теорії права та міжнародної інформації.

Захист відбудеться «31» серпня 2016 року о 09.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.02 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект Льва Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект Льва Ландау, 27.

Автореферат розісланий «27» липня 2016 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

М. Ю. Бурдін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Поглиблення процесів демократизації в сучасному національному державотворенні та об'єктивні закони розвитку цивілізованого європейського суспільства висувають нові дослідницькі пріоритети, нові методологічні підходи дослідження змісту правового регулювання суспільних відносин взагалі та проблем сутності, ефективності механізму правового регулювання, як основної категорії теорії права, зокрема. Особливої актуальності відповідні проблеми набувають з огляду на базовий принцип правового регулювання – верховенство права, практична реалізація якого, значною мірою, може бути ускладнена без попереднього докорінного теоретичного дослідження відповідних питань. Тобто, теоретичне дослідження основних засад функціонування механізму правового регулювання набуває характеру не просто теоретичної проблеми сучасної вітчизняної юридичної науки, а й стає однією з її нагальних потреб, адже ефективність будь-якої сфери практичної юридичної діяльності визначається наявністю теоретичних розробок фундаментальних наукових проблем, що не лише забезпечують окремі аналітичні висновки, а й визначають можливості та шляхи розвитку юридичних понять і категорій в перспективі.

Загальновизнаним в юридичній науці є те, що основою здійснення різноманітних типів юридичної діяльності є її правове регулювання, від ефективності якого залежить як повсякденна діяльність певних суб'єктів, так і її якісний рівень. Виходячи з цього, стає зрозумілим її прагнення досягти високого рівня ефективності у всіх сферах людської діяльності, які знаходяться в полі регулювання права загалом та юридичної практики зокрема. Тому результати наукового дослідження запропонованої проблематики можуть стати у нагоді для практичної реалізації функцій держави, виходячи з необхідності єдиного розуміння відповідними суб'єктами мети, завдань і функцій механізму правового регулювання, а також їх власного місця у цьому механізмі.

Підкреслюючи теоретичне та практичне значення теми дослідження, слід зазначити, що її актуальність визначається науковим поглядом на механізм правового регулювання як важливий інститут теорії права з точки зору його природи, сутності, змісту, цілей, функцій та структур. Практичний інтерес має визначення особливостей його функціонування саме на сучасному етапі розвитку українського суспільства і виявлення, у разі необхідності, шляхів підвищення його ефективності.

Окремі загальнотеоретичні аспекти правового регулювання знайшли своє відображення ще у працях «класиків» політико-правової думки XIX-XX століть: М. Альберда, Д. Блека, С.Л. Брю, С. О'Доннела, П. Друкера, Е. Ерліха, Р. Іеринга, Г. Кунца, К.Р. Макконела, Б. Малиновського, Р.К. Мертона, М.Х. Мескона, Т. Парсонса, Л.І. Петражицького,

Е.М. Трубецького, Ф. Хедоурі, Е. Хоубела, Д. Чайлда, Б.М. Чичеріна, Дж. О'Шонессі та ін.

Втім теоретична конструкція «механізм правового регулювання» є здобутком радянської теорії держави і права. Радянські вчені-юристи традиційно приділяли значну увагу проблемам правового регулювання; ця тенденція зберігається й на пострадянському просторі.

Зокрема, проблематику його дефініцій досліджували М.В. Вітрук, О.М. Вітченко, В.І. Гойман, В.М. Горшенєв, І.Я. Дюрягін, В.П. Казимирчук, О.А. Лукашева, М.І. Матузов, П.О. Недбайло, М.Ф. Орзіх, В.М. Сирих, Ю.О. Тихомиров, Ф.Н. Фаткуллін, О.Ф. Черданцев та ін. Питання цілей правового регулювання розглядалися в працях В.В. Глазиріна, Д.А. Керімова, В.І. Кудрявцева, В.М. Микитинського, П.М. Рабіновича, І.С. Самошенка та ін. Дискусійні аспекти об'єкту та предмету правового регулювання стали центром наукових пошуків Р.Ф. Азізова-огли, Г.В. Мальцева, В.М. Протасова. Проблеми методів правового регулювання аналізувалися А.Б. Пешковим, І.В. Рукавишніковою, В.Д. Сорокіним, С.А. Теряєвським, Б.В. Шейндліним та ін. Особливості механізму правового регулювання та його складових досліджувалися у працях А.А. Абрамової, М.Г. Александрова, С.С. Алексєєва, В.К. Бабаєва, М.І. Байтіна, О.І. Бобилєва, А.Г. Братко, А.Б. Венгерова, О.В. Гришук, О.С. Іюффе, В.Б. Ісакова, Т.В. Кашаніної, М.С. Кельмана, С.О. Комарова, Н.М. Крестовської, В.В. Лазарєва, О.Е. Лейста, О.В. Малько, О.Г. Мурашина, Б.Л. Назарова, Л.Р. Наливайко, Ю.І. Новіка, В.С. Основіна, О.В. Петришина, А.С. Піголкіна, Т.М. Радько, О.Ф. Скакун, Л.І. Спиридонова, Л.Б. Тіунової, Р.О. Халфіної, О.П. Шебанова, В.В. Шейндліна, К.В. Шундікова, Л.С. Явича та ін.

Слід відзначити, що евристичний зміст категорії «механізм правового регулювання» для юридичної науки й практики вперше повно розкрив професор С.С. Алексєєв у 60-х роках ХХ століття. Його концепція механізму правового регулювання фактично завершила формування радянської теорії держави і права як цілісного наукового вчення про державу і право, органічно поєднавши між собою всі попередні теоретичні конструкції. Навіть руйнація радянського ладу і суттєвий перегляд тогочасних теоретико-правових постулатів не зачепив вихідних положень даної концепції. Більше того, з того часу з'явилися різні точки зору стосовно категорії «механізм правового регулювання» та підготовлено значна кількість робіт, як в межах теорії держави і права (А.А. Абрамова, О.І. Бобилєв, І.В. Борискова, В.А. Вітушко, В.М. Горшенєв, А.В. Дьомін, Ю.С. Жаріков, І.М. Клеандров, Ю.О. Козенко, С.О. Комаров, Ю.В. Кривицький, О.В. Мільков, С.П. Нарикова, М.Ю. Осіпов, М.Н. Сатоліна, Л.Б. Тіунова, Ф.Н. Фаткуллін, О.О. Шабаєва та ін.), так і галузевих наук (О.М. Бандурка, І.А. Вдовін, І.І. Веремєнко, І.В. Горіславська, А.Б. Гриняк, О.С. Ємельянов, Л.С. Зусь, М.І. Іншин,

І.І. Лукашук, В.В. Мазур, Є.Н. Нургалієва, С.О. Погрібний, Т.М. Рассолова, А.В. Ритченко, В.Д. Сорокін, А.Ф. Трошин, О.О. Чефранова, Т.Г. Шахназарян та ін.). Втім усі вони являють собою еволюційний розвиток концепції С.С. Алексєєва в нових громадсько-політичних та соціально-економічних умовах.

Констатуючи достатньо велику кількість змістовних наукових праць, присвячених проблемам механізму правового регулювання, слід відзначити, що вони, здебільшого, мають вузькоспрямований характер і не забезпечують формування сучасного комплексного уявлення про загальні закономірності, динаміку розвитку, критерії ефективності сучасного механізму правового регулювання в цілому. У вітчизняній юридичній науці зазначена проблематика не знайшла свого належного опрацювання, що підкреслює нагальну необхідність розробки його загальнотеоретичної моделі, яка б відповідала сучасним умовам та обґрунтування відповідних організаційно-функціональних аспектів (механізму), які до тепер не піддавалися спеціальному вивченню та науковому усвідомленню.

Наукова актуальність всебічного дослідження полягає у формуванні нового погляду на механізм правового регулювання, як динамічну систему, що має поєднувати поведінкову й організаційну складову. Такий підхід дозволить виокремити зв'язки й співвідношення його елементів через розкриття певних особливостей предмету, функцій та цілей правового регулювання, місця й ролі об'єктивних і суб'єктивних чинників, що безпосередньо впливають на ефективність вказаного механізму в цілому, а також надасть можливість здійснювати превентивні заходи відносно неприпустимості можливих прорахунків правового регулювання в умовах сучасного етапу функціонування Української держави.

Усе це вимагає нових підходів і поглядів на механізм правового регулювання, який неможливо розглядати без урахування економічних, політичних, духовно-моральних та інших складових суспільного життя. Зазначені сфери людського буття відбиваються в правосвідомості окремих індивідів та визначають шляхи вдосконалення та розвитку права в цілому. Виходячи зі стратегічної мети правового регулювання, – узгодження суспільних інтересів, які б сприяли розвитку суспільних відносин, – саме цей компроміс і визначає необхідність перегляду низки основних теоретичних положень щодо ефективності його механізму. Тривале реформування різних сфер життя суспільства досить неоднозначно відбивається на багатьох його провідних інститутах, що не може не впливати в тому числі й на характер правовідносин та ефективність права. При цьому правосвідомість фокусує рівень таких змін, що насамперед проявляється в елементах соціально-правової активності особи, в її соціально-правових установках, ставленні до нормативно-правових приписів, готовності до їх реалізації та реальній участі в правових відносинах. За даних обставин правосвідомість, яка базується на

традиційних духовних принципах, є одним з провідних чинників підтримки належного рівня правового порядку, що є яскравим показником ефективності механізму правового регулювання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України від 21 листопада 2002 р. № 228-IV), Програми інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2000 р. № 1072/2000, п.7 (додаток № 9), пп. 22, 34 (додаток № 10), пп. 18, 19, 42, 57, 66, 67 (додаток № 13) Переліку пріоритетних напрямків наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років, затвердженого наказом МВС України № 275 від 16 березня 2015 р., пп. 1.3, 2.4, 3.1 Пріоритетних напрямків розвитку правової науки на 2011-2015 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 р. № 14-10 (із змінами, внесеними згідно з Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 5 березня 2012 р. № 4-12).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у розробці загальнотеоретичної моделі сучасного механізму правового регулювання, придатної для використання в умовах формування гуманістичної правової державності, громадянського суспільства та плюралістичної демократії.

Досягнення цієї мети зумовило вирішення таких дослідницьких *задач*:

- з'ясувати та оцінити стан наукової розробки концепції механізму правового регулювання на сучасному етапі та виокремити коло питань з обраної проблематики, що потребують свого подальшого дослідження;
- розкрити методологічні засади дослідження механізму правового регулювання в сучасних політико-правових умовах;
- визначити співвідношення правового регулювання з іншими формами соціального регулювання;
- розкрити філософський та юридичний аспекти генезису правового регулювання;
- надати розгорнуту характеристику інструментального та змістовного підходів до дослідження механізму правового регулювання;
- визначити поняття, структуру та функції сучасного механізму правового регулювання;
- здійснити типологізацію механізму правового регулювання;
- надати загальну характеристику елементів праворегулятивної матерії;
- визначити місце і роль суб'єктів правового регулювання в його механізмі;

- визначити поняття, критерії та показники ефективності механізму правового регулювання;
- надати теоретико-правову характеристику цілей правового регулювання;
- розкрити загальносоціальний та індивідуально-психологічний аспекти механізму правового регулювання;
- визначити основні чинники забезпечення ефективності правового регулювання;
- розкрити співвідношення загальносоціальної та юридичної ефективності правового регулювання;
- з'ясувати особливості та перспективи розвитку механізму правового регулювання в Україні.

Об'єкт дослідження – сукупність суспільних відносин, що виникають у сфері, яка підлягає правовому впливу.

Предмет дослідження – теоретико-правова модель механізму правового регулювання.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склала сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання явищ державно-правової дійсності.

Дослідження спирається на матеріалістичне розуміння держави і права як закономірний результат історичного розвитку суспільства. Діалектичний метод, що ґрунтується на гносеологічних можливостях законів і категорій діалектики, дозволив з'ясувати генезу механізму правового регулювання, його взаємозв'язок з іншими соціальними явищами економічного, політичного, духовного, соціокультурного та іншого характеру, а також охарактеризувати механізм правового регулювання та його вплив на суспільні відносини в їх взаємодії та взаємовпливі (підрозділи 1.4., 2.1., 3.3., 4.1., 4.2.).

Історико-правовий метод не тільки дозволив дослідити процеси виникнення й формування вітчизняного механізму правового регулювання та правові засади його функціонування в Україні, але й визначити в цьому процесі певні закономірності та тенденції розвитку (підрозділи 2.3., 2.5., 3.2., 4.1.).

Формально-логічні методи аналізу та синтезу дозволили здійснити поділ механізму правового регулювання на складові елементи, виокремити суттєві ознаки та зміст понять, які складають предмет дослідження, провести їх класифікацію, поєднати та отримати цілісне уявлення про предмет пізнання, а також сформулювати поняття загальнотеоретичних категорій та проміжні й загальні висновки (підрозділи 2.1., 2.2., 2.5., 3.1., 3.3., 4.2). За допомогою індукції та дедукції на підставі узагальнених знань про окремі прояви механізму правового регулювання здійснено умовиводи щодо цілісності й системності дослідження та зроблені висновки щодо окремих елементів механізму правового регулювання (підрозділи 1.5., 2.1.,

2.4., 3.2, 4.2.).

Системний метод дозволив здійснити аналіз механізму правового регулювання в органічному зв'язку з іншими суспільними явищами і процесами (підрозділи 2.3., 2.5., 4.1., 4.2.). Структурно-функціональний метод дозволив з'ясувати внутрішню будову механізму правового регулювання та визначити функціональне призначення кожного з його елементів (підрозділи 1.5., 2.1., 2.4., 2.5., 3.2., 3.4., 4.2.).

Формально-правовий метод надав можливість визначити ключові поняття дослідження, а також надати характеристику відповідних норм і джерел права (підрозділи 1.1., 1.3, 2.1, 2.2, 2.4). Порівняльно-правовий метод дозволив зіставити пізнавальні об'єкти для виявлення їх схожих ознак або відмінностей між ними, надати характеристику суб'єктам правового регулювання на підставі протиставлення та порівняння їх природи, ідеології, способів діяльності та мотивів поведінки (підрозділи 1.3., 1.5., 2.2., 2.5., 3.3., 4.2.).

Метод правового моделювання було використано при побудові теоретичних конструкцій, визначені критеріїв виміру ефективності механізму правового регулювання, а також для вироблення рекомендацій щодо шляхів підвищення його ефективності (підрозділи 3.1., 3.5., 4.1., 4.2.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що ця дисертація є першим в українській загальнотеоретичній юриспруденції комплексним дослідженням сучасного механізму правового регулювання, що враховує його полісуб'єктність, диверсифікацію нормативної основи, особливості національної правової системи в умовах транзитивної демократії, а також розглядає цей механізм як динамічну систему, що поєднує поведінкову й організаційну складові.

У межах здійсненого дослідження одержані такі результати, що мають наукову новизну і виносяться на захист:

уперше:

– виокремлено основні етапи розвитку концепції механізму правового регулювання: 1) формування теоретичних передумов (розробка теорії норм права, теорії юридичних фактів, теорії правових відносин тощо); 2) оформлення загальнотеоретичної концепції; 3) перенесення засад загальнотеоретичної концепції в галузеву юриспруденцію; 4) розробка самостійної теорії правових засобів; 5) вихід загальнотеоретичної концепції за межі окремих галузей і національної правової системи (обґрунтування міжгалузевих і міжнародних механізмів правового регулювання);

– обґрунтовано висновок, що у хронології досліджень механізму правового регулювання простежується певна еволюція відповідних методологічних підходів: від суто інструментального (С.С. Алексєєв, В.Б. Ісаков), через функціонально-діяльнісний (В.М. Горшенєв, С.О. Комаров) до системно-процесуального (В.О. Шабалін,

С.П. Нарикова), які в сучасній теоретичній юриспруденції поєднуються «інтегративним (комплексним)» підходом (І.О. Галаган, М.І. Матузов, О.Ф. Скакун), сутність якого полягає у характеристиці механізму правового регулювання через увесь комплекс його загальносоціальних і спеціально-юридичних ознак;

– механізм правового регулювання визначено як нормативно-організований, послідовний комплексний процес, спрямований на результативне втілення правових норм у життя, на впорядкування, закріплення, розвиток і вдосконалення суспільних відносин за допомогою адекватних правових засобів з метою реалізації інтересів суспільства та держави;

– до наукового вжитку запроваджено авторську категорію «суб'єктивний правовий механізм», під яким розуміється особливий прояв об'єктивного механізму на тому чи іншому з його рівнів (персоніфікація загальної норми в суб'єктивних правах та обов'язках суб'єктів чи їх реалізація в конкретних правовідносинах, на відміну від моделі, що визначена відповідним механізмом руху об'єктивного права), зумовлений специфікою суб'єктивного джерела об'єктивного права (воля, свідомість);

– обґрунтовано залежність механізму правового регулювання від його внутрішніх властивостей та наявність в ньому підстав для майбутньої трансформації: зміни правової системи, досягнуті в результаті функціонування механізму правового регулювання, можуть полягати як у досягненні відносної рівноваги із середовищем, так і призводити до якісної трансформації правової системи в цілому; у першому разі правовій системі вдається пристосовуватися до навколишнього середовища, тоді як у другому відбуваються істотні модифікації у структурно-функціональному аспекті та характері системних зв'язків цього механізму;

– обґрунтовано доцільність юридичного прогнозування вже на етапі формування моделі механізму правового регулювання на ґрунті ідеї оптимізації, доцільності, конструктивності шляхів, способів і засобів, які у визначені строки з найбільшою імовірністю дадуть змогу досягти визначених цілей – вирішення виявлених у процесі перспективного юридичного прогнозування проблем;

– сформульовано алгоритм раціонального функціонування вітчизняного механізму правового регулювання як певної послідовності дій (зведених у 12 етапів), що дозволить уникнути помилок при впорядкуванні суспільних відносин;

удосконалено:

– розуміння методологічного інструментарію наукового пізнання сучасного механізму правового регулювання, що охоплює парадигму соціологізму, правовий світогляд, загальнотеоретичні принципи пізнання, комплексний, аксіологічний, феноменологічний методологічні підходи та спеціально-наукові відповідні методи пізнання державно-правових явищ і

процесів;

– положення про динаміку основних функцій правового регулювання на сучасному етапі розвитку держави та підходи до функціонального призначення механізму правового регулювання, на підставі чого виокремлено інформаційну та кратичну функції;

– наукові підходи до типологізації правового регулювання; з урахуванням тенденцій еволюції вітчизняної правової дійсності запропоновано доповнити існуючу класифікацію цивілізаційним критерієм, який надає змогу виокремити «державні» та «недержавні», «західні» та «незахідні» типи правового регулювання, що відображають його соціально-юридичну природу та спрямованість в контексті забезпечення збалансованості інтересів різних учасників правових відносин;

– наукові підходи до типологізації механізму правового регулювання; виокремлено всесвітньо-історичний (загальний), формаційний, конкретно-регіональний (національний) та міжнародний рівні такого механізму; обґрунтовано, що вітчизняний механізм правового регулювання перебуває на конкретно-регіональному рівні, прагнучи переходу до міжнародного;

– вчення про об'єктивні та суб'єктивні чинники ефективності механізму правового регулювання; перелік суб'єктивних чинників, що впливають на зміст механізму правового регулювання, доповнено «людським» фактором, який характеризується суперечливими тенденціями: від неповаги до різних проявів держави (приписи, органи, посадові особи тощо) до страху перед ними, що може викликати зовнішню лояльність суб'єкта до регулювання державою суспільних відносин та його неприйняття, з особистих причин, що робить відповідний механізм неефективним;

дістали подальшого розвитку:

– праксеологічні засади правового регулювання; обґрунтовано тезу, що під метою правового регулювання слід розуміти ідеальний бажаний результат, заради досягнення якого суб'єкт правотворчості здійснює правове регулювання суспільних відносин; цілі правового регулювання за ієрархією диференційовано на загальні, міжгалузеві, галузеві, інституційні та цілі індивідуального правового регулювання, стратегічні й тактичні;

– системно-функціональна характеристика механізму правового регулювання; обґрунтовано, що даний механізм виконує такі функції: а) упорядковуюча; б) гарантуюча; в) координаційна; г) інтегративна; д) стабілізуюча; е) моделююча; є) орієнтаційна; ж) стимулююча; з) правообмежувальна. Критерієм розмежування функцій механізму правового регулювання слугує їх соціально-юридична спрямованість та специфіка змісту кожної з них. Усі функції правового регулювання тісно

пов'язані між собою, завдяки чому забезпечується найповніша ефективність дії права та створення умов функціонування суспільства;

– характеристика особливостей сучасного механізму правового регулювання; обґрунтовано, що в умовах глобалізації та формування інформаційного суспільства складаються передумови для створення механізму «правового співрегулювання», сутність якого полягає у поєднанні правового інструментарію міжнародного та національного права;

– знання про «спонтанність» правотворчості та співвідношення «правил справедливої поведінки» з «правилами організації»; обґрунтовано «спонтанність» формування в суспільстві норм поведінки та «інтервенції» держави в суспільне життя через видання нормативно-правових актів;

– наукові положення про місце і роль суб'єктів правового регулювання в його механізмі; обґрунтовано, що сучасний механізм правового регулювання є полісуб'єктним: сучасна держава, що прагне сформувати ефективне громадянське суспільство, не може розглядатися єдиним творцем правових норм, і це є додатковим аргументом на користь «спонтанності» формування в суспільстві норм поведінки та «інтервенції» держави в суспільне життя через видання нормативно-правових актів;

– наукові положення про значення правосвідомості для механізму правового регулювання; обґрунтовано, що вона визначає внутрішню регуляцію людської поведінки в правовій сфері, дозволяє суб'єкту усвідомлювати навколишні соціально-правові явища, співвідносити їх з правовими розпорядженнями, вимогами і приймати правомірні або протиправні форми поведінки в тих чи інших юридично значимих ситуаціях, демонструючи рівень ефективності механізму правового регулювання; при цьому процес регулювання доповнюється саморегулюванням, яке полягає не просто в порівнянні власної поведінки (або її моделі) з правовою нормою, а в переживанні цього в почуттях задоволення, незадоволення, захоплення, обурення тощо;

– вчення про критерії ефективності механізму правового регулювання; вони диференційовані на загальні та спеціальні; у свою чергу, загальні критерії ефективності розподілено на загальносистемні, статичні та динамічні, а серед спеціальних критеріїв виокремлено якість норм права, юридичних фактів, актів реалізації та застосування;

– вимоги щодо механізму правового регулювання, спрямовані на забезпечення його ефективності; до таких вимог віднесено: а) визначеність; б) обґрунтованість; в) неприпустимість обмеження свободи суб'єкта права; г) врахування інтересів суб'єктів, які вступили заради їх реалізації в суспільні відносини; д) стабільність та неприпустимість необґрунтованої зміни чинного законодавства заради його умовного вдосконалення; е) системність.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальшого поглиблення наукових знань щодо механізму правового регулювання та різних його аспектів;

– у правотворчій сфері – як методологічна та теоретична основа нормотворчої діяльності, у т.ч. в частині гармонізації національного законодавства із правом Європейського Союзу;

– у правозастосовній сфері – для вдосконалення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування;

– в освітньому процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Теорія держави і права», «Забезпечення прав людини в правоохоронній діяльності», «Нормотворчість в Національній поліції», «Теорія правозастосування», а також при підготовці наукових праць та відповідних розділів підручників, навчальних посібників, курсів лекцій та інших навчально-методичних матеріалів.

Апробація результатів дисертації. Результати, що розкривають основні положення дисертаційного дослідження обговорені та схвалені на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ та на міжкафедральному семінарі Харківського національного університету внутрішніх справ, оприлюднені на 23 міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах, а також впроваджено в освітній процес Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження від 17 травня 2016 р.), Львівського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження від 20 червня 2016 р.), Одеського державного університету внутрішніх справ (акт впровадження від 20 червня 2016 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено в 48 наукових працях, з яких: одна одноосібна монографія, 16 статей у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, 4 статті в іноземних виданнях, 23 праці апробаційного характеру, 4 праці, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, що включають 17 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 436 сторінок, з яких 374 сторінки основного тексту, список використаних джерел включає 660 найменувань і займає 62 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі автором обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається її зв'язок з науковими програмами й темами, мета і задачі, об'єкт і предмет, методологія дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, наводяться відомості про апробацію та публікацію основних положень дисертації, її структуру та обсяг.

Розділ 1 «Стан наукової розробки проблеми та методологія дослідження» складається з п'яти підрозділів, присвячених сучасному рівню наукової розробки концепції механізму правового регулювання в загальній теорії права, методології його дослідження, проблемам співвідношення правового та інших форм соціального регулювання, генезі правового регулювання, характеристиці інструментального та змістовного підходів у ній.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукової розробки та концепція механізму правового регулювання в сучасній теорії права»* обґрунтовано, що категорія «механізм правового регулювання» має непересічне значення для загальної теорії права, оскільки має фундаментальний і методологічний характер для галузей права і закономірно визнається класичною для теоретико-правової науки. Визначено, що одним з чинників, які зумовили вибір механізму правового регулювання в якості предмету творчого пошуку, є сучасний стан наукової дослідженості цього важливого інституту вітчизняної правової дійсності та існуючі теоретичні прогалини: відсутність сучасного комплексного підходу в дослідженнях механізму правового регулювання; відсутність сучасних доктринальних поглядів на усталені тлумачення сутності механізму правового регулювання та його ефективність; відсутність єдності поглядів вітчизняних науковців щодо проблем механізму правового регулювання; недостатність розробок і запровадження в практику правового регулювання нових, більш досконалих методів і засобів.

Дослідження наукових, навчальних та інших джерел з проблематики дисертаційної роботи дозволило здійснити аналіз різних підходів щодо тлумачення категорії «механізм правового регулювання» та встановити конкретні часові етапи їх виникнення. Це певним чином пояснює специфіку окремих підходів та їх ідеологічне забарвлення відповідними концепціями праворозуміння, що притаманні конкретним історичним етапам розвитку суспільства, держави та наукової думки.

У підрозділі 1.2 *«Методологія дослідження механізму правового регулювання»* відзначається, що проблематика методології в дослідженнях механізму правового регулювання не існує автономно, а тісно переплітається з питаннями загальноправової методології, що розглядається як теорія наукового пізнання, система методів і засобів пізнання або вчення про них, а також методологічні принципи (вихідні

ідеї), у відповідності з якими має здійснюватися вибір підходів і методів.

Базовим системоутворюючим елементом сучасної методології пізнання механізму правового регулювання є її принципи (об'єктивність, всебічність і повнота, історизм, системність, правовий поліцентризм), які мають найвищу імперативність та цілком узгоджуються з предметом даного дослідження.

З огляду на необхідність отримання максимально об'єктивних результатів, підкреслюється доцільність поєднання в наукових дослідженнях декількох методологічних підходів, зокрема таких як: комплексний, аксіологічний та феноменологічний. Комплексний методологічний підхід дозволив дослідити механізм правового регулювання як цілісне явище у взаємозв'язку з іншими інституційними утвореннями правової дійсності. Аксіологічний підхід, який спрямований на розкриття змісту основних правових цінностей, дозволив зрозуміти, що ефективність механізму правового регулювання залежить й від тієї ціннісної складової, на якій вона будується, від здатності і бажання учасників правовідносин взяти на себе певні зобов'язання та не порушувати їх, а феноменологічний підхід дозволив забезпечити належну критичність та методологічну вираженість у власних судженнях відносно сутності й причин існування окремих феноменів, покладаючись виключно на особисті ціннісні установки, охарактеризувати як зовнішній прояв механізму правового регулювання, так і його сутність з метою розуміння глибинних основ детермінації, що стало фундаментом практичних рекомендацій.

Обґрунтовано, що ключову роль у вирішенні окреслених дослідницьких завдань відіграють сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання явищ державно-правової дійсності, зокрема такі, як: діалектичний, історико-правовий, формально-логічний, системний, структурно-функціональний та порівняльний.

У підрозділі 1.3 «Проблеми співвідношення правового та інших форм соціального регулювання» відзначено, що поняття «правовий вплив» за обсягом ширше, ніж поняття «правове регулювання», тому як перший включає в себе не тільки другий, але й інші засоби та заходи відносно поведінки осіб, які не можна зводити виключно до правового регулювання. Предметом правового впливу можуть стати практично всі суспільні відносини (економічні, політичні, культурні, соціальні тощо), які правом не регулюються, але на які воно, так чи інакше, поширює свій вплив. Предмет правового регулювання вужче предмету правового впливу: ним охоплюються суспільні відносини або їх сукупність, які потрапляють під регламентацію юридичних норм.

Доведено, що правовий вплив виступає частиною системи соціального регулювання суспільних відносин і здійснюється через

свідомість, інтереси, мотиви та поведінку людей за наступною схемою: свідомість людини – її поведінка – конкретні соціальні зв'язки – суспільні відносини. Основним елементом подібних систем виступає людина, а управління нею зводиться до впливу однієї з них на свідомість і поведінку інших.

Обґрунтовано критерії, за якими пропонується здійснювати розмежування правового впливу та правового регулювання: підхід до праворозуміння, джерела соціального регулювання, засоби реалізації права, відносини що регулюються, соціальне призначення та функції, елементи їх механізмів, рівень впливу міжнародного права на національне право.

Стверджується, що не можна під правовим регулюванням розуміти вплив, який здійснюється неюридичними засобами, адже вплив на свідомість і поведінку людей через засоби масової інформації, шляхом пропаганди, агітації, правового навчання тощо не може біти віднесений до правового регулювання, як спеціально-юридичної організуючої діяльності.

Зазначається, що у механізмі правового регулювання важливу мотиваційно-спонукальну роль відіграють суб'єктивні права та обов'язки, які виступають ефективними стимуляторами поведінки людей, створюють у них зацікавленість у відповідних діях і використанні своїх можливостей, а також розвивають їх правову активність та ініціативу.

Обґрунтовується, що правове регулювання слід розглядати як визначення меж самореалізації суб'єктів права, закріплених у правовій нормі та свідомості осіб можливості діяти у відповідності з нормами права.

У підрозділі 1.4 *«Генезис правового регулювання: філософський та юридичний аспекти»* міститься характеристика доктринальних підходів щодо визначення об'єкту та предмету правового регулювання та зазначається, що об'єкт правового регулювання слід відмежовувати від об'єкт правового впливу в цілому, останній із яких є більш ширшим поняттям тому, що включає все на що може бути безпосередньо здійснений вплив за допомогою правових засобів.

Обґрунтовано, що в цивілізованому суспільстві свідомість і психологія людей перебувають поза межами безпосереднього об'єкта правового регулювання, на яких чиниться виключно ідеолого-психологічний вплив, а також те, що об'єкт правового регулювання значно вужче за об'єкт правового впливу: перший є лише частиною другого і таке положення відповідає співвідношенню правового впливу і правового регулювання.

Доведено, якщо розглядати соціальне середовище з точки зору особливостей впливу на нього з боку соціальних управлінських систем, то зв'язки та процеси, що в ній формуються, тяжіють до двох тісно пов'язаних, але не тотожних сфер: соціально-моральної та соціально-правової. Перша сфера складається із взаємозв'язків і процесів, що

засновані на моральних, звичаєвих, традиційних й інших соціальних регуляторах.

З'ясовано особливості соціально-правового середовища, які: а) складаються з явищ, що утворюють хоча й велику, але тим не менш, обмежену частину суспільних відносин, що виникають не довільно, а у відповідності з особливостями певного етапу історичного розвитку суспільства (закріплення найсуттєвіших, корінних властивостей відносин між людьми в суспільстві); б) встановлюються офіційно, вносяться в суспільні відносини об'єктивно, виникаючи і припиняючи свою дію без врахування волі їх суб'єктів; в) безпосередньо регулюються нормами права за допомогою засобів, прерогативу на застосування яких має виключно держава (юридичні дозволи, приписи, заборони); г) характеризуються «дворівневою» структурою, виходячи з того, що регулюються як правовими так і моральними нормами.

Підкреслюється, що в основі всіх соціально-культурних і політико-правових процесів у суспільстві лежить взаємозв'язок, соціально-юридична взаємодія суб'єктів, що характеризується взаємним впливом на поведінку один одного.

У підрозділі 1.5 «Характеристика інструментального та змістовного підходів у дослідженні механізму правового регулювання» на основі аналізу різних наукових позицій розмежовується поняття «правове регулювання» і «механізм правового регулювання», та відзначається, що поняття «механізм» та «правове регулювання» на галузевому рівні використовуються, як правило, відносно певного виду правових відносин, та робиться висновок про необхідність розробки окремого механізму, що відображає специфіку конкретних відносин.

Теоретично обґрунтовується положення про наявність трьох складових механізму правового регулювання: психологічного, соціального та спеціально-юридичного механізмів, при цьому підкреслюючи інструментальний характер останнього з них.

Надана інструментальна характеристика механізму правового регулювання та насамперед правовим (юридичним нормам і нормативним конструкціям) засобах, за допомогою яких здійснюється правовий вплив на суспільні відносини. Доводиться, що в сучасному правознавстві спостерігається певне змішання підходів щодо розуміння правового засобу.

Пропонується взяти за основу визначення правових засобів як явища, що виражаються в інструментах (настановах) та діяннях (технологіях), за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права, забезпечується досягнення соціально корисних цілей та виокремлення їх у блоки, що утворюють відносно самостійні юридичні механізми, які визначають специфіку дії права на окремих етапах правового регулювання (механізм правозастосування, механізм реалізації

права тощо).

Зазначено, що змістовним наповненням механізму правового регулювання є інформаційна функція права, реалізація якої пов'язувалася з доведенням до зацікавлених осіб необхідної правової інформації, і яка являє собою комплексне поняття, що складається з цілого ряду напрямів нормативно-правового впливу.

Доведено, що в сучасній Україні склалися передумови для функціонування «правового регулювання», суть якого полягає в поєднанні правового інструментарію міжнародного та національного права, що обумовлено інтернаціональним характером інформаційного простору, а також поєднанням методів субординації і координації у взаємодії суб'єктів. Впровадження подібної системи дозволить досягти консенсусу між учасниками такого виду суспільної взаємодії.

Розділ 2 «Загальнотеоретична характеристика механізму правового регулювання» складається з п'яти підрозділів, у яких викладаються загальнотеоретичні підходи до розуміння поняття «механізм правового регулювання», його внутрішньої будови та призначення, характеризуються особливості предмету та типологія механізму правового регулювання в сучасній українській державі, комплекс засобів регулятивного впливу на суспільні відносини та висвітлюється місце різних учасників правового регулювання в функціонуванні його механізму.

У підрозділі 2.1 *«Поняття, структура та функції механізму правового регулювання»* набули подальшого обґрунтування поняття «механізм правового регулювання», встановлення структури та характеристики його основних функцій. Запропоноване авторське визначення механізму правового регулювання: це нормативно-організований, послідовний комплексний процес, спрямований на результативне втілення правових норм у життя, впорядкування, закріплення, розвиток і вдосконалення суспільних відносин за допомогою адекватних правових засобів з метою реалізації інтересів суспільства та держави.

Для полегшення розуміння питання внутрішньої будови (структури) механізму правового регулювання запропоновано визначити його межі шляхом виявлення «початкових» і «кінцевих» стадій: перша стадія – настання юридичного факту, що передбачений нормою права; друга стадія – передбачає визначення умов та юридичних фактів. Третя стадія – це моделі, що закріплені в правових приписах і конкретизовані у правовідносинах, екстраполюються у фактичну поведінку суб'єктів, яка виражається в безпосередньому оперуванні ними різноманітними юридичними інструментами.

Доведено, що стадіям правового регулювання відповідають такі компоненти його механізму, як: норма права, юридичний факт, правовідносини та акт реалізації права, які незважаючи на їх

відособленість утворюють злагоджену систему, та кожен із яких, у свою чергу, сам є системою, що включає ряд елементів і правових засобів.

На підставі аналізу наукових праць та завдань, що стоять перед механізмом правового регулювання, запропонована класифікація його функцій.

Оскільки, механізм правового регулювання, з одного боку, функціонує в одному системному утворенні – суспільстві, а з іншого – він сам є системою елементів, доведено про наявність двох рівнів його функцій: зовнішніх (загальносоціального характеру, що визначають зміст загальнорегулятивного впливу на суспільство) та внутрішніх (напрями правового впливу на конкретні суспільні відносини).

Доведено, що критерієм розмежування функцій єдиного процесу правового регулювання слугує їх соціально-юридична спрямованість та специфіка змісту кожної функції. Всі функції правового регулювання тісно пов'язані між собою, завдяки чому забезпечується найповніша ефективність дії права на поведінку конкретних суб'єктів та створення умов щодо функціонування суспільства, як узгодженої соціальної системи.

У підрозділі 2.2 «Об'єкт і предмет правового регулювання та їх властивості» зазначається, що об'єктом правового регулювання може бути тільки така поведінка й діяльність суб'єкта права, що здійснюється в межах суспільних відносин, а предметом правового регулювання є суспільні відносини, які регулюються через поведінку суб'єктів соціальної взаємодії.

Для визначення різновидів таких відносин пропонується виокремити основні ознаки, що складають предмет правового регулювання та які дозволяють відрізнити їх від відносин, котрі не входять до вказаної системи: загальнозначимість – притаманна суспільним відносинам у тому випадку, якщо для кожного соціального суб'єкта цих відносин має значення не особа іншого учасника, а об'єкт, зміст, підстави виникнення та припинення даних відносин; вольовий характер – кожен суб'єкт даних суспільних відносин володіє волею, яка відіграє найважливішу роль у визначенні їх поведінки; повторюваність – широко поширені в суспільстві та періодично виникають, існують та припиняються; стійкість або стабільність – зміст суспільних відносин об'єктивно не залежить від особистісних характеристик їх суб'єктів.

Обґрунтовується, що предмет правового регулювання – це сукупність загальнозначущих, вольових, повторюваних, стійких суспільних відносин, що врегульовані або мають бути врегульовані нормами права.

Стверджується, що загальноприйняте у загальній теорії права визначення предмету правового регулювання не відображає всієї складності й суперечливості, а зводиться лише до волі законодавця та його дій, що спрямовані на впорядкування суспільних відносин. І тому

дослідження предмета правового регулювання, як й інших юридичних конструкцій, необхідно здійснювати з урахуванням умов соціального життя, в ході якого предметна діяльність людей трансформується у відповідні правові форми і мовні визначення.

Відзначається, що правове регулювання представляє собою певну систему нормативного впливу на загальнозначущі, вольові, повторювані, стійкі суспільні відносини, що утворюють його предмет, шляхом надання цим відносинам юридичної форми через визначення їх основних елементів (об'єкт, предмет, метод, принципи, цілі, способи), а також через регламентацію процесів правотворчості, встановлення індивідуальних приписів, реалізацію прав та обов'язків, що належать суб'єктам цих відносин і правозастосування.

У підрозділі 2.3 «Теоретичні та практичні аспекти типології механізму правового регулювання» аналізується проблема вибору впливу на суспільні відносини, що відповідає об'єктивним умовам їх функціонування. У загальній теорії права тип правового регулювання поділяється на два основні типи – загально-дозвільний та спеціально-дозвільний. Перший тип правового регулювання не повинен сковувати ініціативу суб'єктів правових відносин і має ґрунтуватися на законах, а не на інструкціях чи інших відомчих актах, а другий – не має перетворюватися в зловживання дозволами. При загальнодозвільному типі, вид та міра можливої поведінки суб'єкта залежить від наявності або відсутності її прямої заборони в правовій нормі, та діє юридична формула «дозволено все, крім того, що прямо заборонено законом». Зміст спеціально-дозвільного типу зводиться до нормативного встановлення чіткого переліку дозволених дій, за умови заборони всіх інших, які не передбачені чинним законодавством та діє інша юридична формула – «заборонено все, за винятком того, що прямо дозволено законом».

Обґрунтовується, що класифікація типів правового регулювання передбачає їх поділ на дозвільно-зобов'язуючий, дозвільно-забороняючий та зобов'язуючий типи, де в першому випадку конкретні дозволи одного суб'єкта, відповідають позитивним зобов'язанням іншого, у другому – конкретним дозволом, що стосується одного суб'єкта суспільних відносин відповідає заборона, що стосується поведінки іншого суб'єкта, а в третьому – встановлюється тільки одна зобов'язана сторона правовідносин, а суб'єктом яким управляють може бути будь-яка особа.

Доведено, що категорію «тип механізму правового регулювання» доцільно вважати теоретичною конструкцією, яка спроможна продемонструвати наукові уявлення про змістовні ознаки, властивості та внутрішню структуру впливу на суспільні відносини правових приписів. І тому, механізм правового регулювання в Україні можна охарактеризувати такими типологічними ознаками, як наявність кодифікованих нормативно-правових актів, розподіл права на публічне та приватне, матеріальне та

процесуальне, галузі та правові норми на підставі їх узгодженості, усталеності понятійно-категоріального апарату та правил юридичної техніки, відносна стійкість, наступність законотворчої практики, правових традицій, стабільність системи джерел права.

У підрозділі 2.4 «Загальна характеристика елементів праворегулятивної матерії» набуло подальший розвиток наукове обґрунтування елементів правового регулювання та зазначається, що різноманіття цілей правового регулювання обумовлює застосування його особливих способів, серед яких традиційно виділяються дозвіл, зобов'язання та заборона, які існують в нормативний чи індивідуальній формах.

Доведено, що всупереч усталеному в загальній теорії права підходу про включення в метод правового регулювання тільки нормативних засобів тощо його метод слід розглядати як спосіб впливу права на регульовану систему відносин та його зв'язку із зовнішнім середовищем. На основі досягнень сучасної юридичної науки обґрунтовано визначення поняття «метод правового регулювання», яким розуміється система способів впливу на об'єкт і предмет правового регулювання, що дозволяють надати їм юридичну форму та встановити певний правовий режим.

Обґрунтовано, що зміст методу правового регулювання встановлює коло правоздатних і дієздатних суб'єктів, зміст та обсяг їх правового статусу, порядок встановлення юридичних прав та обов'язків суб'єктів, ступінь визначеності їх змісту та порядок реалізації, співвідношення регулятивних засобів впливу та способів примусового забезпечення прав та обов'язків.

Зазначається, що розгляд способів, методів і типів правового регулювання в їх єдності, взаємодії, як цілісної системи регулювання, досягається за допомогою поняття «правовий режим», до структури якого входять такі елементи: механізм правового регулювання, суб'єкти та їх правовий статус, об'єкти, методи, взаємозв'язки суб'єктів з об'єктами та система гарантій.

Доведено, що оскільки правовий режим заснований на інтересах і волі держави, то існує його зв'язок з її правовою політикою, яка спрямована на створення державою ефективного механізму правового регулювання для вирішення суспільно значущих завдань та включає в себе комплекс правових засобів, цілей і завдань для вдосконалення суспільних відносин, формування демократичної, правової держави.

Відзначається, що правовий режим – це особливий порядок функціонування механізму правового регулювання, що спрямований на конкретні види суб'єктів та об'єктів і пов'язаний не стільки з окремими ситуаціями, скільки з процесами, в межах яких дані суб'єкти та об'єкти взаємодіють.

У підрозділі 2.5 «Місце і роль суб'єктів правового регулювання в

його механізмі» обґрунтовується розуміння місця різних учасників правового регулювання в функціонуванні його механізму через характеристику генези категорій «законотворчість» і «законодавче регулювання», а також доводиться змістовна різниця між словосполученнями: «творити право» і «регулювати за допомогою права», та їх суб'єктами, які безпосередньо беруть участь у зазначених процесах.

Підкреслено, що в сучасних умовах демократизації публічно-правових взаємовідносин, «віддавати на відкуп» державі всі повноваження у сфері правового регулювання є неприпустимим. У цьому контексті доведено, що держава може безпосередньо не створювати нових норм і не виступати суб'єктом правотворчості, здійснюючи правове регулювання шляхом закріплення правил поведінки, що вже сформувалися у суспільстві, «правил справедливої поведінки». Ці правила перебувають у перманентному русі, але вони є чітко визначеними і люди самі відчують, коли їх порушують. Відповідні зразки людської поведінки формуються виходячи з необхідності врегулювання нових суспільних відносин і не створюють кимось штучно, що й обумовлює їх ефективну реалізацію. Пропонується перед наданням правилам «справедливої поведінки» нормативної форми, перевіряти їх практикою застосування в суспільстві, що відповідає стадіям законотворчої діяльності.

Зазначено, що специфічність держави, як суб'єкта механізму правового регулювання полягає в тому, що вона водночас є апаратом, який встановлює відповідні правила його існування. І тому держава та її органи для підвищення ефективності механізму правового регулювання, мають дещо змінити акценти в своїй діяльності та спрямовувати їх на забезпечення повноцінного існування суспільства, що може бути наслідком закріплення значної кількості «правил справедливої поведінки» у нормах «правил організації».

Розділ 3 «Проблеми функціональної ефективності механізму правового регулювання» складається з п'яти підрозділів, у яких досліджується походження, зміст категорії «ефективність» та його місце у функціонуванні механізму правового регулювання, а також визначається його «критерії», «показники», «умови».

У підрозділі 3.1 «Загальне розуміння, критерії та показники ефективності механізму правового регулювання» досліджується зміст існуючих значень категорії «ефективність» та зазначається про недоцільність використання суто економічного значення терміну «ефективність» для оцінки різноманітних дій і робить неприпустимим пряме, неадаптоване перенесення економічного розуміння ефективності в інші сфери, включаючи сферу юриспруденції. Розуміння ефективності взагалі та ефективності механізму правового регулювання, зокрема, нерідко ототожнюється з терміном «ефект», який може бути як позитивним (корисним), так і негативним (шкідливим).

Обґрунтовано, що ефективність – це оціночна категорія, за допомогою якої визначається рівень функціональності механізму правового регулювання в динаміці, а напрямок такої оцінки задається функціями самого механізму.

Доведена необхідність розмежування поняття «ефективність» та «доцільність», яке розуміється як відповідність явища чи процесу певному стану, матеріальна або ідеальна модель яка виступає метою, формою прояву причинно-наслідкових відносин, та є оціночною категорією, провідна роль в якій віддається «людському чиннику».

Запропоновано вважати критеріями ефективності механізму правового регулювання якості його статистичних структурних частин, які слід диференціювати на загальні та спеціальні. У свою чергу, загальні критерії можна поділити на: загальносистемні (стійкість, мобільність, взаємозабезпеченність, несуперечність), статичні (раціональність, повнота, відповідність меті) та динамічні (кумулятивність лаконічність, впорядкованість, гнучкість, темп руху норми права до її реалізації).

Обґрунтовано, що комплекс спеціальних критеріїв ефективності механізму правового регулювання складається з якості норми права, юридичного факту, актів реалізації та застосування, які виступають чинником прямої дії тільки щодо його окремих ланок, не впливаючи на рівень ефективності всього механізму.

Доведено, що одним з визначальних чинників у виборі шляхів оцінки якості елементів механізму правового регулювання виступає його функціональне призначення, що не можна ототожнювати з функціями його структурних елементів і функціями самого права.

Запропоновано розглядати ефективність механізму правового регулювання як цілісну характеристику його дії, що складається з наступних показників: результативність, співвідношення соціальної та інших цінностей, інтересів різних соціальних груп і держави, економічність, соціальні цінності мети та результату, стабільність цього результату, мобільність дії та її адекватність середовищу тощо.

У підрозділі 3.2 «Теоретико-правова характеристика цілей правового регулювання» на основі доктринальних підходів обґрунтовується, що механізм правового регулювання не можна зводити лише до волі законодавця та його дій, спрямованих на упорядкування суспільних відносин. Пропонується визначити окремі особливості правового регулювання, що впливають на формування його цілей: державний характер (здійснюється за допомогою загальнообов'язкових правил, сформованих державою або від її імені); можливість застосування примусової сили; обмеженість впливу на суспільні відносини; спрямованість на впорядкування та закріплення суспільних відносин; сприяння формуванню та розвитку суспільних відносин, які цікавлять державу; здійснення за допомогою системи правових засобів і методів

(дозволив, заборон, зобов'язань тощо).

Зазначено, що на встановлення цілей механізму правового регулювання впливає його структура, яка є логічно організованою системою юридичних засобів, розташованих послідовним чином і спрямованою на забезпечення реалізації цілей правового регулювання, тобто правомірну поведінку суб'єктів. Вона є рухомою та динамічною, оскільки зумовлена постійною зміною й вдосконаленням правових засобів.

Обґрунтовано, що під метою правового регулювання слід розуміти ідеальний бажаний результат, заради досягнення якого суб'єкт правотворчості здійснює правове регулювання суспільних відносин. Дане визначення сформульоване ґрунтуючись на загальному розумінні поняття «мета» в теорії систем – уявлення про моделі майбутнього результату, що здатний задовольнити вихідну потребу за наявних реальних можливостях, які оцінюються за результатами минулого досвіду.

Обґрунтовано поділ цілей правового регулювання на ступінчасті та не ступінчасті, наявні та неаявні (латентні), а також стверджується, що правове регулювання спрямоване на формування умов розвитку та ефективне функціонування права, визнання суспільством основоположних правових ідей та адаптації права до сучасних потреб його членів.

У підрозділі 3.3 «Загальносоціальний та індивідуально-психологічний аспекти механізму правового регулювання» обґрунтовується положення про те, що соціальний ефект і можливість здійснення правового регулювання залежить не тільки від характеру правового впливу, але й від здатності та бажання людей свідомо сприймати та засвоювати його, будуючи у відповідності з ним свої вчинки та взаємовідносини. Реалізація правових норм, їх функціонування здійснюються в діяльності, поведінці людей, а людський чинник є одним з визначальних у механізмі правового регулювання, тому без урахування та знання механізмів взаємодії людей і навколишнього середовища не обійтися.

Аналізується психологічний та ідеологічний аспекти правосвідомості в механізмі правового регулювання, при цьому відзначаючи, що політико-правова ідеологія є вищим проявом громадянської суспільної свідомості, яка здатна не тільки активно впливати на елементи механізму правового регулювання, але й сама випробовувати на собі їх вплив.

Доведено, що правосвідомість, що опосередковує правове регулювання, отримує об'єктивне вираження в правовій поведінці особи. Зазначається, що правова поведінка є однією з форм людської діяльності, яка в свою чергу поділяється на правомірну та протиправну поведінку. На основі аналізу їх сутнісно-змістовних ознак запропоновано авторські дефініції «правова поведінка» та «правомірна поведінка». Правова поведінка – це передбачені нормами права соціально значима поведінка індивідуальних чи колективних суб'єктів, що контролюється їх свідомістю

та волею, і породжує відповідні юридичні наслідки. Правомірна поведінка – це суспільно корисна, необхідна, бажана і допустима поведінка індивідуальних чи колективних суб'єктів, яка відповідає приписам правових норм, гарантується і охороняється державою.

У підрозділі 3.4 «Основні чинники забезпечення ефективності правового регулювання» обґрунтовується положення про те, що критерієм оцінки ефективності механізму правового регулювання вважається досягнення його мети (цілей). На сучасному етапі розвитку вітчизняної загальної теорії права мова йде виключно про оцінку інструментально-правової якості нормативно-правових джерел взагалі і законів зокрема. Запропоновано підтримати пропозицію вчених щодо введення в науковий обіг категорії «правова якість закону» та розуміти поняття «техніко-юридична якість закону» як систему його властивостей, що характеризують загальну ефективність результатів застосування техніко-правових засобів для конструювання окремих правових інструментів субстанційного характеру та закону в цілому.

На основі аналізу рівня та якості закріплення субстанційних правових засобів у Законі України «Про національну поліцію» доведено, що він являє собою досить складну і негнучку конструкцію, якою визначається діяльність одного з центральних правоохоронних органів держави та яку пропонується спростити, сформулювавши її основні положення за допомогою категорій «мета діяльності», «правові засоби» тощо та конкретизувати «цілі» його функціонування.

Зазначається, що якість нормативних приписів тісно пов'язана з участю в правотворчій діяльності громадянського суспільства, що забезпечить його залучення до участі в управлінні державними справами, врахування громадських інтересів, а також сприятиме створенню механізму громадського контролю за діяльністю державних органів і врешті-решт виробленню «реальних», а не «фіктивних» рішень.

Обґрунтовано, що важливим чинником ефективності механізму правового регулювання є юридична відповідальність, щодо розуміння якої в юридичній науці не існує єдиної точки зору. Доводиться, що некоректним є отожднення юридичної відповідальності з покаранням, з огляду на те, що наслідком першої не завжди є друге, від другого особа може бути звільнена, хоча перша з неї не знімається. Враховуючи плюралізм думок щодо визначення поняття «юридична відповідальність» пропонується розглядати їх як передбачену чинним законодавством обов'язок правопорушника зазнати примусового позбавлення певних благ (особистого, майнового або організаційного характеру) за вчинене правопорушення.

У підрозділі 3.5 «Співвідношення загальносоціальної та юридичної ефективності правового регулювання» на основі лексичного та етимологічного аналізу терміна «ефективність» обґрунтовано, що він

відображає певну ознаку та є оціночною категорією, що служить для вимірювання ступеня досягнення тих чи інших цілей, а також визначається як співвідношення корисного результату з витратами на нього (економічна ефективність) або з поставленою метою (соціальна ефективність).

Доведено, що категорія «ефективність правового регулювання» охоплює поняття «ефективність правотворчості», «ефективність правозастосування» та «ефективність правоінтерпретаційної діяльності».

Запропоновано при дослідженні категорії «ефективність правового регулювання» виходити з «ефективності дії правових норм», що виражається в певних соціальних результатах її дії та стають тими показниками, без виявлення яких неможливо визначити ступінь ефективності жодного правового припису. При цьому доцільним є підхід до розуміння ефективності правових норм через застосування категорій «можливість» (потенційна властивість та прогнозованість результативності їх дії) та «дійсність» (ступінь реалізованості цілей норм права в соціальній дійсності).

З огляду на загальну концепцію ефективності права та поняття «правове регулювання», пропонуємо розуміти під ефективністю правового регулювання здатність спеціально-юридичного впливу на суспільні відносини досягати соціально-корисного результату та юридичних цілей за допомогою особливих правових методів і засобів. Стрижнем наведеного визначення є саме визнання ефективності ступенем досягнення соціальних та юридичних цілей, останні з яких пов'язуються із забезпеченням реальної дії прийнятих норм права в конкретних правовідносинах.

З точки зору якості правової системи визначальним є соціальний зміст цілей правових норм: визначення суспільно шкідливої мети може викликати юридично ефективну дію нормативно-правових актів, але їх соціальна ефективність залишиться недосягнутою або, коли суб'єкти права для досягнення соціальної ефективності порушують правові норми, правове регулювання є юридично неефективним.

Зазначено, що юридична та соціальна ефективність правового регулювання безпосередньо пов'язані з поняттям «ефективність законодавства», що відповідає поняттю «оцінка законодавства», яке використовується в європейській правовій доктрині.

Стверджується, що ефективність правового регулювання насамперед пов'язана з досягненням юридичних цілей, які реалізуються в ході здійснення правової діяльності. При цьому пропонується враховувати, що в правовій нормі законодавець має прогнозувати той соціально-корисний результат, до якого має призвести її реалізація, сприяючи соціальній ефективності правового регулювання.

Розділ 4 «Особливості та перспективи розвитку механізму правового регулювання в Україні» складається з двох підрозділів, у яких аналізуються основні системні характеристики механізму правового

регулювання в сучасній Україні, визначає його особливості та перспективи розвитку.

У підрозділі 4.1 «Соціальна дійсність та інтенсивність вітчизняного механізму правового регулювання» на основі аналізу основних системних характеристик механізму правового регулювання стверджується, що більшість вітчизняних правових явищ перебувають в стані трансформації, тобто переходу від постсоціалістичного змісту до європейського наповнення, який потребує не тільки великих часових і ресурсних витрат, а й знаходиться під впливом об'єктивних (економічні, соціальні, демографічні, ментальні, військові тощо) і суб'єктивних (революційний характер запровадження реформ, низький професійний рівень уповноважених суб'єктів, низький рівень правової свідомості населення, фактична перевага нормативістського підходу до праворозуміння, недостатня якість інститутів громадянського суспільства, застосування при проведенні реформ застарілих засобів і методів) чинників.

Доведено, що зазначені чинники мають безпосередній вплив на механізм правового регулювання та його окремі елементи: структурні зміни «накопичують» фрагментарні, спричиняючи «кількісні» та «якісні» перетворення. Розвиток сучасної правової дійсності в Україні представляє собою послідовність специфічних коливань: в короткому часовому інтервалі зміни відбуваються, а на тривалому – ні, система повертається до первісного стану і цикл завершується. Циклічність відповідних процесів характерна для прояву основної властивості механізму правового регулювання – функціонування, але не є відображенням змін системи в цілому.

Запропоновано під розвитком вітчизняного механізму правового регулювання розуміти незворотні перетворення в зразках поведінки суб'єктів права, їх правосвідомості та правовідносинах, що відбуваються в результаті його функціонування та протікають у форму правових процесів.

Обґрунтовується, що функціонування української моделі механізму правового регулювання не має на увазі одночасну зміну всіх характеристик його складових компонентів, а заснований на властивостях, що притаманні всім соціальним системам. Тому кожен новий етап його розвитку не передбачає повного оновлення набору елементів, що існували раніше, а продовжує утримувати значну частину колишніх характеристик, привносячи в нього новації в межах вже існуючих внутрішніх системних властивостей.

У підрозділі 4.2 «Об'єктивні та суб'єктивні чинники ефективності правового регулювання суспільних відносин в Україні» на основі аналізу категорії «чинник», що досить широко застосовується у вітчизняному правовому регулюванні, запропоновано її класифікувати на правоутворюючі та процесуальні, правові та неправові, передзаконодавчі та постзаконодавчі.

Визначається, що в сучасних умовах особливої гостроти набуває чинник «політичний вплив», більш відомий суспільству як «політична воля» – явище не правового походження, що здійснює своєрідний неформальний вплив на правові явища та передбачає латентний характер і високу інтенсивність, об'єднуючи негативні й позитивні якості. У механізмі правового регулювання цей чинник проявляється через тиск на процеси формування правових приписів, «розмитість» вимог норм права, розподіл нормотворчих повноважень, ідеологізацію застосування загальних норм тощо. Стверджується, що політичний вплив є продуктом свідомої волі конкретного суб'єкта політичної системи суспільства, що автоматично накладає на цей чинник відбиток суб'єктивізму. А існування політичної кон'юнктури, о являє собою прояв результатів об'єктивних процесів суспільного розвитку в системі правового регулювання, не відображає об'єктивних потреб чи реальних можливостей суспільства. У той час відзначається наявність позитивного політичного впливу на правові явища та механізми.

Доведено, що сучасна українська держава та вітчизняна права система функціонують під визначним впливом загальносвітових процесів, глобалізаційних явищ, що передбачає не тільки посилення міжнародних зв'язків, але й побудову загальносвітового «організму», кожна частина якого має перетворитися на його органічний елемент. І тому глобалізація викликає ряд позитивних і негативних наслідків: впровадження технічних досягнень і сучасних методів управління, створення економічних перспектив, можливості забезпечення більш високого рівня життя з одного боку й концентрація різних ресурсів у визначеного кола країн, їх нерівномірний розподіл, маргіналізація суспільства, загрози цілісності національних культур, виклики суверенітету держав тощо. Підкреслюється, що не дивлячись на різні характеристики та оцінки глобалізаційних процесів, їх неможливо зупинити тому, що вони є об'єктивними і виходячи з цього не можуть не відбиватися на суспільстві та державі.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, пов'язаної з обґрунтуванням концепції ефективності механізму правового регулювання на сучасному етапі розвитку України.

Основні теоретичні, методологічні та практичні результати дослідження викладено у таких висновках:

1. Концепція механізму правового регулювання пройшла тривалий шлях свого становлення, але еволюційні процеси в її розвитку не призупинились, оскільки спостерігається стійка тенденція до пошуку оптимальних моделей упорядкування суспільних відносин, що виникають

на перетині права з іншими сферами життя соціуму, в комплексних правових утвореннях. Це свідчить про існування наступного етапу розвитку концепції механізму правового регулювання – розробки міжгалузевих механізмів правового регулювання та формування міжнародних (універсальних, регіональних, локальних) механізмів правового регулювання, котрі потребують узгодження з національними (внутрішньодержавними) механізмами. З огляду на позиції різних доктринальних концепцій визначено три основних підходи до розуміння механізму правового регулювання: спеціально-юридичний, загальносоціальний і комплексний.

2. Методологія дослідження механізму правового регулювання – це сукупність принципів, підходів і методів наукового пізнання, що забезпечує отримання достовірних і науково-обґрунтованих теоретичних висновків про предмет дослідження, а також формування теоретико-правової моделі механізму правового регулювання.

3. Понятійний ряд теорії механізму правового регулювання складають такі категорії:

3.1.) предмет правового регулювання – це сукупність загальнозначущих, вольових, повторюваних, стійких суспільних відносин, які регулюють або мають бути врегульовані нормами права. Стверджується, що предмет правового регулювання є категорією чинного права, в якій фіксується модель (зразок) суспільних відносин, якій надається правова форма за допомогою вказівки на варіанти поведінки учасників цих відносин. До предмету правового регулювання відносять ті різновиди суспільних відносин, дій індивідів та їх колективів, які об'єктивно можуть бути врегульовані правом і за цих умов вимагають юридичного впливу. Визначення різновидів таких відносин здійснюється за допомогою відповідних критеріїв: а) загальнозначимість для кожного соціального суб'єкта відносин; б) вольовий характер суспільних відносин; в) їх повторюваність; г) стійкість або стабільність.

3.2.) механізм правового регулювання – це нормативно-організований, послідовний комплексний процес, спрямований на результативне втілення правових норм у життя, впорядкування, закріплення, розвиток і вдосконалення суспільних відносин за допомогою адекватних правових засобів з метою реалізації інтересів суспільства та держави. Механізм правового регулювання володіє рядом характеристик, що відрізняють його від інших правових механізмів і його слід розглядати як одну з підсистем механізму дії права та компонентом правової системи. Ця категорія не охоплюється процесом правотворчості, хоча й знаходиться в площині правового регулювання. Увесь хід правотворчості регламентований нормами права, її основним функціональним призначенням є створення нових, зміна або скасування чинних норм. Суб'єкти правотворчості виступають творцями правових приписів і

водночас, самі підпадають під дію раніше прийнятих нормативно-правових актів. Відповідно, механізм правового регулювання починає функціонувати після виникнення юридичного факту, що передбачений нормою права.

У механізм правового регулювання задіяні:

– норма права – це загальнообов'язкове формально визначене правило поведінки, яке встановлене або санкціоноване державою і спрямоване на врегулювання суспільних відносин шляхом надання їх учасникам юридичних прав і покладення на них юридичних обов'язків;

– юридичні факти – це передбачені нормами права конкретні життєві обставини, зумовлюють виникнення, зміну або припинення правовідносин;

– правові відносини – це врегульовані нормами права суспільні зв'язки між суб'єктами права, які є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, що забезпечуються державою;

– правосуб'єктність – це передбачена нормами права здатність особи бути носієм прав та обов'язків, здійснювати їх від свого імені та нести юридичну відповідальність за свої дії;

– правосвідомість – це форма суспільної свідомості, сукупність правових поглядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та уявлень, які відображають ставлення окремої людини, соціальних груп і суспільства в цілому до чинного чи бажаного права та діяльності, пов'язаної з ним;

– законність – правовий режим (стан) точного і неухильного виконання законів та підзаконних актів держави усіма суб'єктами суспільних відносин (державою, її органами та посадовими особами, громадськими об'єднаннями, громадянами);

– правова поведінка – це передбачені нормами права соціально значима поведінка індивідуальних чи колективних суб'єктів, що контролюється їх свідомістю та волею, і породжує відповідні юридичні наслідки;

– правомірна поведінка – це суспільно корисна, необхідна, бажана і допустима поведінка індивідуальних чи колективних суб'єктів, яка відповідає приписам правових норм, гарантується і охороняється державою.

3.3.) ефективність механізму правового регулювання – це оціночна категорія, яка визначає здатність спеціально-юридичного впливу на суспільні відносини досягати соціально-корисного результату та юридичних цілей за допомогою особливих правових методів і засобів, характеризує рівень співвідношення між фактичним результатом його дії і цілями, для досягнення яких були встановлені правові засоби. Оцінювання ефективності механізму правового регулювання здійснюється на підставі критеріїв, розуміння яких не співпадає зі змістом понять «показник» та «умова». Термін «критерій» – це ознака, своєрідна спрямованість оцінки,

«показник» – абсолютна чи відносна величина цієї ознаки, а «умова» – це обставина, від якої щось залежить або за якої щось відбувається, та які поділяються на внутрішні та зовнішні, загальні та спеціальні. Внутрішні умови тотожні критеріям ефективності механізму правового регулювання, а зовнішні – загальні умови його ефективності, які визначаються рівнем суспільної правосвідомості, правової культури, ступенем правової інформованості громадян, суспільними процесами (політичні, економічні тощо), рівнем законності, правопорядку, функціонуванням державних систем та іншими зовнішніми чинниками. Загальні умови – це сукупна оцінка всіх його сторін та елементів, до яких відносяться загальносистемні (якість внутрішніх зв'язків механізму), статичні (якість статичних елементів механізму) та динамічні (якість механізму правового регулювання в динамічному аспекті). Спеціальні умови – це оцінка якості окремих елементів, які є чинником прямої дії щодо окремих ланок механізму правового регулювання (якість норми права, юридичного факту, акту реалізації права, акту застосування права).

Запропонований підхід щодо визначення ефективності механізму правового регулювання ґрунтується на семантичному аналізі термінів «економічність», «доцільність», «оптимальність», «ефект», формально-логічному та порівняльному аналізі інтерпретацій понять «цільова можливість», «ефективність поняття», «механічність» і «дієвість», а також на виявленні якості його статичних елементів та їх динамічного аспекту (дії статичних елементів), на внутрішніх системних зв'язках, що виключає дублювання характеристик і не припускає нагромадження теоретичних посилок, роблячи тим само категорію «ефективність механізму правового регулювання» доступною для правового аналізу.

4. Дослідження термінологічної сутності категорій «механізм», «правове» та «регулювати» здійснено не в традиційних межах регулятивно-охоронної діяльності, що здійснюється від імені держави структурними складовими державного апарату, а в контексті реалізації правовим регулюванням комунікативної, інформаційної, ціннісної та інших загальносоціальних функцій. Встановлено, що термін «правове регулювання» розглядається, як правило, в нерозривному зв'язку з терміном «механізм», що не є вдалим, оскільки передбачає певне змішання інструментального та функціонального аспектів.

5. Аналіз доктринальних підходів щодо основних аспектів механізму правового регулювання дозволив припустити правовий розвиток сучасного суспільства за наступними «сценаріями»:

– домінування «спонтанного» правового регулювання та значне ослаблення правотворчої діяльності всіх органів української держави, окрім судових (за умов відповідності рівня їх функціонування міжнародним та європейським стандартам). При цьому законодавчі та виконавчі державні органи, не втратять повноважень встановлювати

загальнообов'язкові правила поведінки, але вони в переважній більшості будуть закріплювати норми, що вже сформовані в суспільстві. Відповідно, більшість юридичних суперечок буде викликана не прогалинами в законодавстві, а сумнівами в «істинності» правової норми та якості відображення в ній «правил справедливої поведінки» і суд, як суб'єкт правового регулювання, в значній мірі буде нести відповідальність за «виправлення» помилок законотворчих органів;

– посилення ролі державного правового регулювання та зростання кількості встановлених державою нормативно-правових актів, що пов'язується з наданням переваги в цій сфері законодавчим і виконавчим органам держави, що сприяє ще більшому їх відмежуванню від соціальної дійсності шляхом прийняття регулятивних актів, спираючись не на ідеї права та поняття правопорядку, а на власні політичні й особисті інтереси, а це, в свою чергу, призведе до спроби максимально врегулювати всі сфери суспільного життя, сформулювати правила на всі його випадки і викличе юридичні суперечки між нормами «позитивного» та «спонтанного» права. Роль судових органів при такому розвитку правового регулювання, буде характеризуватися їх проміжним положенням між державою та суспільством: з одного боку, вони будуть зобов'язані дотримуватись вимог закону, а з іншого – суд не може не формулювати «істинні» правила, щоб уникнути нових аналогічних конфліктів;

– «збалансованість» правового регулювання, що передбачає перманентний розвиток права в суспільстві та сприяє державній нормотворчості, націлюючи її на санкціонування «правил справедливої поведінки» і створення умов для їх реалізації за допомогою нормально функціонуючого державного апарату.

6. Підкреслюючи місце і роль держави серед суб'єктів механізму правового регулювання та обґрунтовуючи існування значного потенціалу державно-управлінських впливів, виокремлюється чинник, що дозволяє зміцнити відносини урегульованості, адже державно-управлінські відносини сьогодні мають будуватися на вільній, рівноправній, взаємовигідній, цивілізованій основі при прогресивному законодавчому забезпеченні. Для встановлення балансу між «правилами справедливої поведінки» та правовим регулюванням, потрібно погодитися з раціональністю останнього, а також з тим, що правові норми і впорядкування за їх допомогою суспільні відносини є реакцією суспільства на відповідні соціальні виклики. Баланс інтересів зацікавлених суб'єктів (суспільства та держави) у правовому регулюванні, видається неможливим за відсутності збалансованості відносин у сфері правового регулювання між гілками влади, в самій державі.

З огляду на структуру праворегулятивної матерії та синтезуючи доктринальні погляди науковців стверджується про полісуб'єктність механізму правового регулювання. Сучасна держава, яка прагне

сформувати ефективне громадянське суспільство не може розглядатися єдиним творцем правових норм, що є додатковим аргументом в обґрунтуванні «спонтанності» формування в суспільстві норм поведінки та «інтервенції» держави в суспільне життя через видання нормативно-правових актів.

7. Пізнання теоретико-правових основ структури механізму правового регулювання дозволило сформулювати поняття «суб'єктивний правовий механізм», яке розуміється як суб'єктивне джерело об'єктивного права (воля, свідомість), специфіка якого полягає в особливостях прояву об'єктивного механізму на тому чи іншому з його рівнів (персоніфікація загальної норми в суб'єктивних правах та обов'язках суб'єктів чи їх реалізація в конкретних правовідносинах, на відміну від моделі, що визначена відповідним механізмом руху об'єктивного права). Такий підхід дозволив не тільки визначити елементи явища правової дійсності, а й представити їх у працюючому, системно діючому вигляді та висвітити специфічні функції, що виконують ті чи інші юридичні явища в правовій системі, продемонструвавши їх взаємодію та зв'язок.

8. На підставі концептуальних поглядів щодо формування позитивного права, його подальшої долі в країнах, які знаходяться на етапі «права громадянського суспільства» висловлюється авторська позиція щодо доцільності обмеження розвитку права відповідним рівнем. Обґрунтовується, що стратегічною метою максимального розширення можливостей людини можна визначити поступовий перехід до саморегуляції суспільних відносин: перетворення норм права у звичку не порушувати інтересів інших учасників суспільних відносин без забезпечення їх реалізації державою. Констатується розбіжність між розумінням права у вітчизняній дійсності та фактичним функціонуванням в Україні «дуалістичного» підходу, що негативно впливає на ефективність механізму правового регулювання, не сприяє встановленню порядку в суспільстві й досягненню соціальної рівності.

9. Моделювання будь-якого процесу слід здійснювати виходячи з усвідомлення всього перебігу його функціонування. Враховуючи специфіку аналізованого явища запропонована його модель, рух якої характеризується поступовим розвитком сфери його функціонування (незворотні перетворення в зразках поведінки суб'єктів права, їх правосвідомості та правовідносин). Сучасний розвиток вітчизняної правової дійсності характеризується послідовністю специфічних коливань: в короткому часовому інтервалі зміни відбуваються, а на тривалому – ні. У результаті, динамічна система повертається до первісного стану і цикл завершується, але такі процеси є проявом функціонування механізму правового регулювання, а не відображенням змін самої системи. Стверджується, що найчастіше зміни механізму правового регулювання носять обмежений характер, тому відбуваються в його окремих

компонентах і в цілому не дивлячись на їх безперервність не пов'язані з перерозподілом ресурсів. Вони є внутрішньосистемними модифікаціями, що обумовлені функціонуванням механізму правового регулювання та спрямовані на підтримку його системної цілісності й стабільності. Встановлено, що серйозні перепони на шляху реформування механізму правового регулювання складають суб'єктивні чинники, до яких відносяться: 1) революційний характер запроваджених реформ; 2) низький професійний рівень уповноважених суб'єктів; 3) недостатній рівень суспільно правової свідомості; 4) фактична перевага нормативістського підходу до праворозуміння; 5) недостатня якість інститутів громадянського суспільства; 6) застосування при проведенні реформ неефективних засобів і методів.

10. Для раціонального функціонування вітчизняного механізму правового регулювання необхідна послідовність дій, яка дозволить уникнути помилок при упорядкуванні суспільних відносин, а саме: 1) заповнення правових прогалів; 2) встановлення відповідності діяльності об'єкту правового регулювання; 3) прогнозування видів та особливостей суспільних відносин, які виникнуть при правовому регулюванні; 4) виявлення та співвідношення загальних і характерних ознак суспільних відносин, які підлягають правовому регулюванню з суспільними відносинами та можуть входити до предмета правового регулювання; 5) аналіз наявного стану правового регулювання конкретних суспільних відносин; 6) встановлення кола учасників суспільних відносин, які входять до предмету регулювання; 7) формулювання об'єкту правового регулювання та об'єкту відповідних правових відносин; 8) з'ясування інтересів суб'єктів суспільних відносин; 9) визначення правового статусу суб'єктів суспільних відносин; 10) встановлення підстав виникнення й припинення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, заходів захисту й відповідальності за їх порушення тощо; 11) визначення видів і меж дії джерел права, якими врегульовуються суспільні відносини; 12) пошук правових норм, що містять зазначені положення, а в разі їх відсутності встановлення нових. Окремим етапом правового регулювання є контрольньо-оціночний, який несе суттєве змістовне навантаження в контексті ефективності механізму правового регулювання.

11. Належне функціонування механізму правового регулювання можна забезпечити: 1) умовами загального порядку, що мають значення у разі вирішення всіх питань або більшої їх частини – високий професіоналізм посадовців; їх високі етичні якості; аполітичність державного апарату; запровадження сучасних ефективних методів функціонування державних органів тощо. 2) умовами, що сприяють вирішенню питань, пов'язаних із забезпеченням прав і свобод конкретної особи та становлять реальні організаційні гарантії, що дають змогу значно та відчутно підвищувати ефективність механізму правового регулювання.

Ці конкретні умови значною мірою знаходяться у кореспондуючому зв'язку з умовами, що забезпечують активну діяльність самої людини у сфері реалізації її прав і законних інтересів.

12. Доцільним є здійснення юридичного прогнозування вже на етапі формування моделі механізму правового регулювання на ґрунті ідеї оптимізації, доцільності, конструктивності шляхів, способів і засобів, які у визначені строки з найбільшою імовірністю дадуть змогу досягти визначених цілей – вирішення виявлених у процесі перспективного юридичного прогнозування проблем. Соціальна ефективність правового регулювання визначається як ступінь досягнення соціально корисних цілей в результаті правової діяльності з найменшими економічними витратами. Юридична ефективність – досягнення юридичних цілей, які реалізуються в ході здійснення правової діяльності, але з урахуванням того, що в правовій нормі законодавець має прогнозувати соціально-корисний результат, до якого має призвести її реалізація, сприяючи соціальній ефективності правового регулювання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Куракін О.М. Сучасний механізм правового регулювання: загальнотеоретичні аспекти: монографія / О.М. Куракін. – Запоріжжя: Просвіта, 2016. – 465 с.

Статті у фахових наукових виданнях України:

2. Куракін О.М. Теоретико-правові проблеми нормативної регуляції суспільних відносин: стан наукової розробки / О.М. Куракін // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 72-81.

3. Куракін О.М. Категорія правовідносини в системі нормативного регулювання / О.М. Куракін // Право і суспільство. – 2013. – № 2. – С. 8-15.

4. Куракін О.М. Теоретико-правовий аналіз функціонального призначення нормативного регулювання / О.М. Куракін // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 53-62.

5. Куракін О.М. Нормативне прогнозування, як умова алокаційної ефективності правового регулювання / О.М. Куракін // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 3. – С. 42-54.

6. Куракін О.М. Поняття і зміст нормативно-правового регулювання, як юридичного явища / О.М. Куракін // Держава і регіони: науковий вісник. – 2013. – № 3. – С.10-16.

7. Куракін О.М. Теоретико-правові аспекти дефініції правових засобів забезпечення законності в правовому регулюванні / О.М. Куракін // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: зб.наук. праць. –2014. – Вип. 5. – С. 64-71.

8. Куракін О.М. Етимолого-лексикологічні підходи до розуміння категорії «ефективність» в механізмі правового регулювання / О.М. Куракін // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – № 24. – С. 50-54.

9. Куракін О.М. Поняття механізму правового регулювання в семантичному розрізі / О.М. Куракін // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – № 1. – С. 20-23.

10. Куракін О.М. Соціальний та індивідуальний аспекти в механізмі правового регулювання / О.М. Куракін // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – № 5. – С. 27-31.

11. Куракін О.М. Умови ефективності механізму правового регулювання / О.М. Куракін // Право і суспільство. – 2015. – № 6-2. – С. 24-29.

12. Куракін О.М. Особливості предмету правового регулювання / О.М. Куракін // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 3. – С. 28-33.

13. Куракін О.М. Якість норми права, як спеціальний критерій ефективності механізму правового регулювання / О.М. Куракін // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 3 (77). – С. 64-72.

14. Куракін О.М. Структура механізму правового регулювання / О.М. Куракін // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2015. – Вип. 35 (Ч. 2), Том I. – С. 41-45.

15. Куракін О.М. Співвідношення структури та цілей механізму правового регулювання / О.М. Куракін // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки», 2016. – № 1. – С. 35-39.

16. Куракін О.М. Аналіз функцій правового регулювання в аспекті його ефективності / О.М. Куракін // Науковий вісник «Держава та регіони». – 2016. – № 2. – С. 53-58.

17. Куракін О.М. Аналіз співвідношення категорії «ефективність правового регулювання» та суміжних понять / О.М. Куракін // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: науковий збірник. – 2016. – № 2 – С. 34-39.

Статті в іноземних виданнях:

18. Куракин А.Н. Инструментальное качество закона в аспекте нормативного регулирования правоохранительной деятельности /

А.Н. Куракін // Современный научный вестник. – Белгород, РФ. – 2014. – № 9 (205). – С. 23-31.

19. Куракин А.Н. Теоретические аспекты правового регулирования нештатных ситуаций в правоприменении/ А.Н. Куракин // Научно-теоретический и практический журнал. Серия «Право». – Уральск, РФ. – 2014. – № 2 (81). – С. 82-91.

20. Куракін О.М. Визначення та ознаки оціночних понять як складової термінологічного апарату права України / О.М. Куракін // Национальный юридический журнал: теория и практика. – Кишинёв, Республика Молдова, 2015. – № 2. – С. 5-11.

21. Куракин А.Н. «Индивидуальное правовое регулирование» в отечественном правоведении/ А.Н. Куракин // LegeasiViata (Право и жизнь):междунар.науч.-практ. правовой журнал. – Кишинёв, Республика Молдова, 2016. – № 3 – С. 35-39.

Праці апробаційного характеру:

22. Куракін О.М. Ефективність правового регулювання / О.М. Куракін // Правова система України: сучасний стан та перспективи розвитку: матер. наук. семінару (м. Дніпропетровськ, 11 грудня 2012 р.) / укл. О.М. Куракін, А.М. Кучук. – Дніпропетровськ: Грані, 2012. – С.7-10.

23. Куракін О.М. Міжнародні та національні законодавчі особливості нормативного регулювання прав і свобод особи / О.М. Куракін // Теоретико-правові аспекти розбудови правової держави в Україні: матер. наук. семінару (м. Дніпропетровськ, 21 лютого 2013 р.). – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2013. – С.10-12.

24. Куракін О.М. Формальна диспозитивність в контексті національного кримінально-процесуального поля / О.М. Куракін // Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 18-19 квітня 2013 р.). – С. 108-110.

25. Куракін О.М. Перспективи і проблеми становлення інститутів громадянського суспільства в Україні / О.М. Куракін // Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: матер. наук. семінару (м. Дніпропетровськ, 19 квітня 2013 р.). – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2013. – С. 10-13.

26. Куракін О.М. Невизначені юридичні терміни як засіб нормативного впливу / О.М. Куракін // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності та юридичної науки: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 19-20 вересня 2013 р.). – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2013. – С. 66-70.

27. Куракін О.М. Проміжні поняття як фактор забезпечення верховенства права в правовому регулюванні / О.М. Куракін //

Верховенство права як основа сучасного конституціоналізму (VI Тодиківські читання): матер. Міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студентів. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2013. – С. 38-39.

28. Куракін О.М. Законність застосування права в нетипових ситуаціях / О.М. Куракін // Правоохоронна діяльність: конституційні та адміністративно-правові аспекти: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 25 жовтня 2013 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – С. 157-159.

29. Куракін О.М. Становлення національних правових традицій нормативного регулювання в Україні / О.М. Куракін // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в умовах євроінтеграції: матер. україно-польської наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 15 листопада 2013 р.). – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2013. – С. 68-70.

30. Куракін О.М. Міжнародно-правове регулювання зобов'язань України в сфері взаємної відповідальності особи і держави: сучасний стан та перспективи / О.М. Куракін // Міжнародне, наднаціональне та національне право: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13 грудня 2013 р.). – Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2013. – С. 95-97.

31. Куракін О.М. Місце і роль розсуду суб'єкта в механізмі правового регулювання / О.М. Куракін // Актуальні проблеми прав людини, держави та вітчизняної правової системи: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2013. – Частина I. – С. 9-11.

32. Куракін О.М. Поняття та види помилок в правовому регулюванні / О.М. Куракін // Актуальні питання юридичної науки: теорія та практика: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кіровоград, 11 грудня 2013 р.). – Кіровоград: КІДМУ КПУ, 2013. – С. 28-30.

33. Куракін О.М. Юридичні гарантії прав і свобод людини та громадянина в Україні / О.М. Куракін // Права людини: теорія, реальність, перспективи: матер. наук.-практ. семінару, присв. 65-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини. (м. Дніпропетровськ, 12 грудня 2013 р.). – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2014. – С. 116-117.

34. Куракін О.М. Закон України «Про міліцію»: техніко-юридична якість в аспекті правового регулювання / О.М. Куракін // Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17-18 січня 2014 р.) – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2014. – С. 21-22.

35. Куракін О.М. Правові колізії в правовому регулюванні та їх причини в Україні / О.М. Куракін // Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 7-8 лютого 2014 р.). – Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2014. – С. 7-8.

36. Куракін О.М. Теоретико-правові проблеми визначення нормативно-правового регулювання / О.М. Куракін // Юстиція, свобода і

безпека як сфери Європейської інтеграції України: матер. круглого столу(м. Харків, 3 березня 2014 р.). – Харків: Рейтинг, 2014 – С. 53-55.

37. Куракін О.М. Дуалізм об'єкта правової науки в контексті його системності / О.М. Куракін // Актуальні проблеми юридичної науки в контексті розвитку громадянського суспільства: матер. наук.-практ. семінар (м. Дніпропетровськ, 29 квітня 2014 р.). – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2014. – С. 18-20.

38. Куракін О.М. Особливості оціночних понять в правовому регулюванні / О.М. Куракін // Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов: матер. Междунар. науч.-практ. конф. (г. Кишинев, Республика Молдова, 7-8 ноября 2014 г.). – С. 33-35.

39. Куракін О.М. Становлення поняття «індивідуальне правове регулювання» в юридичній науці / О.М. Куракін // Законодавство України у світлі сучасних активних реформаційних процесів: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.(м. Київ: 21–22 листоп. 2014 р.). – К.: ЦПНД, 2014. – С. 21-22.

40. Куракін О.М. Евентуальність правового прогнозу в правовому регулюванні суспільних відносин / О.М. Куракін // Правовые средства обеспечения и защиты прав человека: отечественный и зарубежный опыт: матер. Междунар. науч.-практ. конф. (г. Харьков, 21-22 ноября 2014 г.). – Харьков: ГО «Ассоциация аспирантов-юристов», 2014. – С. 14-17.

41. Куракін О.М. Національне самовизначення в контексті ліберальної ідеї розширення прав особи / О.М. Куракін // Права людини: онтологічний та гносеологічний виміри: матер. круглого столу (м. Дніпропетровськ, 2 грудня 2014 р.). – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2014. – С. 18-21.

42. Куракін О.М. Теоретико-правове визначення механізму правового регулювання: сучасний стан та перспективи / О.М. Куракін // Особливості адаптації законодавства Молдови та України до законодавства Європейського Союзу: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кишинів, Республіка Молдова, 27-28 березня 2015 р.). – Кишинів, 2015. – С. 18-21.

43. Куракін О.М. Інструментально-правова якість нормативного регулювання діяльності національної поліції України / О.М. Куракін // Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2016. – С. 6-9.

44. Куракін О.М. Особа і держава: особливості взаємної відповідальності в діяльності органів внутрішніх справ / О.М. Куракін // Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2016. – С. 169-171.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

45. Куракін О.М. Теорія права / О.М. Куракін // Теорія держави і права: модульний курс: навч. посіб. / В.М. Кириченко, О.М. Куракін. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – С. 88-186.

46. Куракін О.М. Правове регулювання та його механізм / О.М. Куракін // Теорія держави і права: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / кол. авт.; кер. авт. кол. Ю.А. Ведерніков. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Ліра ЛТД, 2014. – С. 376-402.

47. Куракін О.М. Правове регулювання та його механізм / О.М. Куракін // Теорія держави і права: підруч. / кол. авт.; кер. авт. кол. Ю.А. Ведерніков. – К.: Ун-т сучасних знань; Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Ліра ЛТД, 2014. – С. 376-402.

48. Куракін О.М. Правове регулювання та його механізм / О.М. Куракін // Теорія держави і права: Підруч. / кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерніков. – 2-е вид. перероб. і доп. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2015; Ліра ЛТД. – С. 376-402.

АНОТАЦІЯ

Куракін О.М. Механізм правового регулювання: теоретико-правова модель. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2016.

У дисертації комплексно досліджуються проблеми механізму правового регулювання на сучасному етапі розвитку України. Актуалізуються генеза, сутність, зміст, структура та чинники функціонування механізму правового регулювання, його юридичні властивості. Розглядаються основні підходи щодо розуміння механізму правового регулювання та його особливості.

Належна увага приділяється понятійному ряду теорії механізму правового регулювання, сформульовано авторське визначення понять «предмет правового регулювання», «механізм правового регулювання», «ефективність механізму правового регулювання» та інших категорій, що задіяні в ньому.

Робота містить певні теоретичні узагальнення та висновки, зокрема, зроблено висновок про необхідність оновлення реакції на сучасні виклики, що стоять перед Україною та розуміння того, що державно-управлінські

відносини мають будуватися на цивілізованій основі при прогресивному законодавчому забезпеченні. Відзначається, що баланс інтересів зацікавлених суб'єктів (суспільства та держави) у правовому регулюванні є неможливим за відсутності збалансованості правового регулювання, а також зазначається, що співвідношення соціальної та юридичної ефективності правового регулювання передбачає їх наближення.

Обґрунтовується теоретико-концептуальна модель механізму правового регулювання Української держави, пропонуються конкретні пропозиції, які спрямовані на вирішення теоретичних і практичних проблем ефективності механізму правового регулювання.

Ключові слова: форми соціального регулювання, правове регулювання, механізм правового регулювання, суб'єкт правового регулювання, ефективність механізму правового регулювання, правила справедливої поведінки, правила організації, соціальна дійсність, межі правового регулювання.

АННОТАЦІЯ

Куракин А.Н. Механизм правового регулирования: теоретико-правовая модель. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, 2016.

В диссертации комплексно исследуются проблемы механизма правового регулирования на современном этапе развития Украины. Анализируются генезис, сущность, содержание, структура и факторы функционирования механизма правового регулирования, его юридические свойства.

Исходя из анализа соотношения различных видов социального регулирования и определения среди них места правовому регулированию, обосновывается тезис о том, что правовое регулирование есть составной частью социального регулирования и характеризуется специально-юридическим влиянием права на поведение и деятельность субъектов, в результате чего формируется юридическая основа и определяется направление организации поведения адресатов.

Должное внимание уделяется понятийному ряду теории механизма правового регулирования, сформулировано авторское определение понятий: а) предмет правового регулирования – это совокупность общезначимых, волевых, повторяющихся, устойчивых общественных отношений, которые регулируют или должны быть урегулированы нормами права; б) механизм правового регулирования – это нормативно-организованный, последовательный комплексный процесс, направленный

на результативное воплощение правовых норм в жизнь, упорядочение, закрепление, развитие и усовершенствование общественных отношений с помощью адекватных правовых средств с целью реализации интересов общества и государства; в) эффективность механизма правового регулирования – это оценочная категория, которая определяет способность специально-юридического влияния на общественные отношения достигать социально-полезного результата и юридических целей с помощью особых правовых методов и средств, характеризует уровень соотношения между фактическим результатом его действия и целью, для достижения которых были установлены правовые средства; и других категорий, которые задействованы в нём.

Установлено соотношение роли правовых и неправовых средств в повышении эффективности механизма правового регулирования и определено, что правовые средства есть наиболее действенными инструментами решения социальных проблем, в тоже время другие средства должны функционировать исключительно в правовых границах.

В работе содержатся определённые теоретические обобщения и заключения, в частности, сделан вывод о необходимости обновления реакции на современные вызовы, которые стоят перед Украиной и понимание того, что государственно-управленческие отношения должны строиться на цивилизованной основе при прогрессивном законодательном обеспечении. Отмечается, что баланс интересов заинтересованных субъектов (общество и государство) невозможен из-за отсутствия сбалансированности правового регулирования, а также указывается, что отношения социальной и юридической эффективности механизма правового регулирования предусматривает их сближение.

Обосновывается теоретико-концептуальная модель механизма правового регулирования Украинского государства, предлагаются конкретные предложения, которые направлены на решение теоретических и практических проблем эффективности механизма правового регулирования.

Ключевые слова: формы социального регулирования, правовое регулирование, механизм правового регулирования, субъект правового регулирования, эффективность механизма правового регулирования, правила справедливого поведения, правила организации, социальная реальность, границы правового регулирования.

SUMMARY

Kurakin O.M. The mechanism of law regulation: theoretical and legal model. – Published as manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Law by specialty 12.00.01 - theory and history of state and law; history of political and legal studies. –Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2016.

The thesis comprehensively the problems of legal regulation mechanism in the current development of Ukraine. Updated genesis, nature, content, structure and functioning of the factors of regulation, its legal property. The main approaches to understanding the mechanism of legal regulation and its features.

Proper attention to a number of conceptual theory of the mechanism of legal regulation, the author formulated definition of «subject of legal regulation» «regulation mechanism», «efficiency of the mechanism of legal regulation» and other categories involved in it.

The work contains certain theoretical generalizations and conclusions, including the conclusion of the need to update the response to the current challenges facing Ukraine and the understanding that public-management relations are built on a civilized basis with progressive legislation provided. It is noted that the balance of interests of stakeholders (state and society) in the legal regulation is impossible in the absence of balanced regulation and noted that the ratio of social and legal efficiency regulation provides them closer.

Grounded theoretical and conceptual model of the mechanism of regulation of the Ukrainian state, offered specific proposals aimed at solving problems of theoretical and practical effectiveness of the regulation.

Keywords: forms of social regulation, legal regulation, regulation mechanism, the subject of legal regulation, the effectiveness of the mechanism of legal regulation, the rules of fair conduct, rules of organization, social reality, the boundaries of regulation.